

DANCS GYÖRGY*

Az 1831-es kolerajárvány és Perényi szerepe az ellene folyó harcban

Rezümé Magyarország határainál 1830-ban megjelent a kolera. Először járta be Európát a kolerajárvány. A betegség keletről érkezett, a lengyel-orosz háború következtében pedig bejutott Galiciába is. Egy Ugocsa vármegyei közgyűlésből kiderült, hogy a betegség már 1830. március 15-én reális veszélyt jelentett. Perényi Zsigmond ekkor a Helytartótanács szolgálatában állt. Mivel jól ismerte e vidéket, ezért őt nevezték ki királyi biztosnak, hogy állítsa meg a járvány terjedését. A betegség kivizsgálásakor az is kiderült, hogy a tiszai sőt szállító hajósok által kerülhetett be a betegség Ugocsa vármegyébe. Beszűntették a megyék között az átjárást, de végül ez sem szabott gátat a járvány terjedésének.

Резюме В 1830 році на територіях Угорщини навилася епідемія холери. Перше „трійшла всю Європу” ця хвороба. Вона прийшла з сходу, в зв’язку з польсько-російською війною потрапила і в Галицію. На засіданні в регіоні Угоча оголосили, що холера вже 15 березня 1830 року виступає серйозною загрозою. Перені Жігмонд в цей час стояв на чолі „Урядової Ради”. Добре знаючи ці краї, він став королівським урядовцем, щоб зробити дії проти цієї епідемії. При дослідженні хвороби, виявили, що її завезли в краї моряки, які постачали сюди сіль. Заборонили прохід з одного регіону в інший, але ці дії не зупинили смертельну хворобу.

A kolerajárvány megjelenése Európában és Magyarországon

Az 1830-as évben felkelések történtek szerte Európában. Francia, itáliai, lengyel területeken forradalmi hullám söpört végig, amely Magyarországot elkerülte. Nem a Monarchia által olyannyira rettegett forradalmi hullám érte el hazánkat, hanem egy váratlanul felbukkanó, Ázsiából érkező ismeretlen kór. Nem sokkal az országgyűlés feloszlása után, 1830. december végén, megjelent határainkon a kolera.¹

Először járta be kolerajárvány a történelem folyamán Európát. E szörnyű betegség hazája India. A Gangesz torkolatánál, Bengálban ősidők óta szedte áldozatait. Világrészeket bejáró járvánnyá a közlekedés, a tengeri hajózás nagyfokú fejlődése nyomán válhatott.² A kolera elleni küzdelem nagy lökést adott az európai közegészségügyi reformoknak a tizenkilencedik században. A kolera Észak-Amerikát és Európát először az 1830-as években érte el. Először Bengálban alakult ki járvány, különösen azokon az útvonalakon, amelyeken a zarándokok a Gangesz alsó folyásához mentek. A brit katonák terjesztették tovább a betegséget 1816-tól, először a szárazföldön, úton Nepál és Afganisztán felé, majd hajókon utazva vitték el a betegséget Ceylonba, Indonéziába, Kinába és Japánba. 1831-re a kolerajárvány elérte Mekktát, majd a muzulmán zarándokok tovább terjesztették a kórokozókat. Kilenc évvel később a Brit Parlament egyik bizottsága, amelyet a városok egészségügyi helyzetének vizsgálatára hoztak létre, kimondta, hogy kapcsolat tételezhető fel a rossz higiéniai körülmények, a rossz szellőzés, a csatornázás és a megfelelő vízellátás hiánya, valamint a fertőző betegségek – tifusz, kolera, tüdővész – terjedése között. A *The Times* folyóirat megjegyzi, hogy „a betegség volt a legjobb közegészségügyi reformer, amely nem nézett el semmiféle hibát és nem bocsátott meg semmilyen tévedést”.³

* A Karácsfalvai Sztójka Sándor Görög Katolikus Liceum történelem-földrajz szakos tanára.

¹ Tilkovszky Lóránt: *Az 1831. évi parasztfelkelés*. Budapest, 1955, 42. o.

² Uo.

³http://www.kia.hu/konyvtar/szemle/205_f.htm Markham, Adam: *A Brief History of Pollution* (London, Earthscan, 1994) Az 1. fejezet fordítása. Készítette: dr. Adorjánné Farkas Magdolna.

A kolera a gyomor és bélrendszer *vibro cholerae* nevű baktérium okozta fertőzése, amely fertőzött ivóvízzel juthat a leginkább a szervezetbe.

Tünetei: hirtelen támadó, bőséges, vizes hasmenés, ami miatt a szervezet annyi vizet veszít, hogy működése felborul és 24–28 óra alatt beállhat a halál. Egyéb tünete lehet még a hirtelen fellépő heves hányás is. Kezelésénél fontos a bőséges folyadékbevitel, hogy a beteg kiszáradását meg lehessen előzni.⁴

A karavánok magukkal hurcolták a kórokozó baktériumokat Oroszországba. 1830 szeptemberében elérte Moszkvát. A lengyel–orosz háború elősegítette a járvány betörését Lengyelországba.⁵ A csapatmozgások következtében év végére átterjedt a Habsburg Birodalom területére, Galiciára is.⁶

Perényi Zsigmond helytartótanácsi működése alatt ütött ki a kolerajárvány. Ebben az időben nem igazán ismerték még ezt a betegséget, ezért gyakran csak „pestises nyavalyaként” említik. A történelem tehát csak az 1830-as év végére teszi a koleraveszély kezdetét, azonban az Ugocsa megyei Nagyszőlősen tartott közgyűlésből megtudhatjuk, hogy a „pestises nyavalya” már 1830 márciusában veszélyeztette Magyarország területét.⁷

A pestis betegség megjelenését ekkor teljes bizonynyal kizárhatjuk. Erre valószínűleg azért utalnak, mert nem ismerték a betegséget. 1830. december 22-én kiadott rendelet értelmében felállították az egészségre ügyelő küldöttséget. A kiküldöttség első feladata a Galiciát és Bereg vármegyét összekötő utak számbavétele volt.⁸

A galíciai–magyar határt csak 1830. december 28-án zárták le.⁹ 1831. február 12-én Piringen hadnagy parancsnoksága alatt 31 gyalogkatona kiküldetett a határszélre; ezekből egy káplár 15 legénnyel Verbiáson, egy másik öt legénnyel a Beszkiden, ugyanennyi Timsoron és Bilaszlovicán tartózkodott.¹⁰ A feladatuk a rend fenntartása, a határzárak felügyelete volt.

Tilkovszky Lóránt szerint 1831. május 29-én Magyarország területén megjelent a kolera.¹¹ Tilkovszky itt valószínűleg a mai Magyarország területét vette figyelembe.

1831. március 29-én viszont a bécsi kormány már feloldotta a határzárakat. A döntés hátterében az állhatott, hogy a kolera terjedése megtorpanni látszott, valamint a Habsburg Birodalomhoz tartozó itáliai területeken kirobbanó felkelések leveréséhez minden nélkülözhető ezredre szükség volt.¹² Az osztrák kormány – a járványveszély súlyosságának fel nem ismerésével, a katonák áthelyezésével, a határzár feloldásával – súlyos következményekkel járó hibát követett el.

1831. július elején viszont újabb zárvonat felállításáról kellett gondoskodni a Berettyó–Zagyva–Hernád mentén. A kór azonban tovább terjedt. A zárvonat Hatvan–Vác–Esztergom irányába kiegészítették.¹³

A kolera az újabb és újabb zárvonatok ellenére rohamosan terjedt. Július közepén elérte az ország belső területeit. Július 14-től Pesten is jelentkeztek

⁴ <http://www.fszek.hu/index.nfo?tPath=/>. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár/ Kalendárium/ Kolera.

⁵ Uo.

⁶ 19. századi magyar történelem (1790-1918).i.m., 203.

⁷ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.524., 1.lap.

⁸ U.o.

⁹ Tilkovszky Lóránt i.m., 42. o.

¹⁰ Lehoczy Tivadar: Beregvármegye monográphiája. II. köt., Ungvár, 1881, 169. o.

¹¹ Tilkovszky Lóránt: Az 1831. évi parasztfelkelés. Budapest, 1955, 42. o.

¹² Magyarország története 1790–1848. Főszerk.: Mérei Gyula. Akadémia Kiadó, Bp., V. /2. köt., 1980, 647. o.

¹³ Magyarország története 1790–1848: i.m., 647. o.

a járványos megbetegedések. A hírre Bécs, Ausztria és Magyarország között július 15-én felállították a katonai kordonvonalat.¹⁴ A járvány terjedésének azonban, mint tudjuk, ez sem szabott gátat. Nem kímélte sem Bécset, sem Nyugat-Európát, sem pedig Észak-Amerikát. A kolerajárvány 1831–1832 folyamán végigpusztította a világot. Magyarországon 465 ezren betegedtek meg, a halálos áldozatok száma pedig elérte a 250 ezret.¹⁵

Az 1831-es kolerajárvány áldozata lett Kazinczy Ferenc író is. 1831. augusztus 20-án Széphalomról Mocsáry Antal nógrádi főszolgabíróhoz és íróhoz írt utolsó levelében számolt be a járványról és életének utolsó napjairól:

„Én még élek, és hazám népe; de az Úr keze rajtam is érezteti súlyát. Iszonyú ezeket hallani is. Sietek tudatni veled, mint vagyunk, noha már beléunhatam a távoli lakóknak beszélni oly igen sok ízben...”

1831-ben tehát először jelent meg kolera Magyarország területén. A XIX. század folyamán még 3 alkalommal pusztított kolerajárvány az országban: 1849-ben, 1854–55-ben és 1872–73-ban.¹⁶

A járvány Ugocsa vármegyében

A koleraveszély kezdetét csak az 1830-as év végére teszi ugyan a történelem, de elgondolkozásra adhat okot egy Nagyszőlősen tartatott közgyűlés kivonata Egry János aljegyző tollából. Ebből megtudhatjuk, hogy a „pestises nyavalya” – így is nevezték a betegséget – már 1830 márciusában veszélyeztette Magyarország és Ugocsa megye területét.¹⁷

Ez még nem is lenne önmagában olyan érdekes, viszont az már igen, hogy ezt a közgyűlést 1830. március 15-én tartották meg. A kolera tehát már nagyon korán fenyegette az országot, és Ugocsa vármegyét. Korábban, mint azt sokan gondolták.

Beregszászban a veszély miatt már június 2-án vészbizottságot szerveztek. A megyéket már ekkor is lezárták.¹⁸ A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár anyagaiból megtudhatjuk, hogy a betegség már júniusban elérte az akkori Magyarország területét. Ekkor azonnal visszaállították a határzárát, de ez már későinek bizonyult.

A betegség először Tiszaújlakon mutatkozott meg 1831 júniusában. A helységbe a sót szállító tiszai hajósok hurcolták be a betegséget. A hajósokat őrizetbe vették. Orvosokat rendeltek a helyszínre, hogy vizsgálják ki őket és elrendelték egy ún. veszteglő ház felépítését, melyet a betegek kezelésére használtak, s egyszerre egy karantént is jelentett.¹⁹

A betegség terjedésének megállítása – mint láthatjuk – nem kevés akadályba ütközött és cseppet sem bizonyult könnyű feladatnak. Perényi ekkor a Helytartótanács tagja volt, s mivel ő jól ismerte ezt a vidéket, egyszerű döntésnek bizonyult, hogy ezzel a nehéz problémával ő fog tudni a legjobban megbirkózni. Ő érkezett ide, mint Királyi Biztos, hogy irányítása alatt megfékezzék a járványt.

¹⁴ Tilkovszky Lóránt i.m., 43. o.

¹⁵ 19. századi magyar történelem (1790–1918). i.m., 203. o.

¹⁶ Fazekas Csaba: *Kolerajárvány Magyarországon*. História, 1994, 8. sz., 15.

¹⁷ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.524., 1.lap.

¹⁸ Keresztyén Balázs i.m., 47.

¹⁹ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 2. lap.

A járvány terjedésének megakadályozására Tiszaújhelyen összeült a kiküldöttség. A királyi biztos június 25-én érkezett ide. A letartóztatott kormányosok között napról napra terjedt a betegség, sőt június 26-án a városba jövő katonák közül egy meg is halt. Ezért a királyi biztos Újhelyi József alszolgabíró biztos felügyelete alatt elrendelte a helység elzárását. Azoknak a személyeknek a fizetését, akik ezt végezték Lelovich Antal táblabíró felügyelete alá bízták. Az elzárás miatt a lakosok szűkölködtek az élelemben, ezért az alispán elrendelte, hogy Újfalu kamarájából adjanak két hétre való élelmet nekik. A falu helyzetéről, a betegség terjedéséről így tájékoztat a helységben lévő polgári biztos:

„...az orvosok által naponként küldeni tartozott táblás feljegyzést meg nem kaphattuk, ki tetszik, hogy a mai napig mintegy 18 kormányos betegedett meg, 8 pedig az epekórság nyavalyájába meghalt, de az újlaki lakosok között csak a folyó hódnapi 21k napján meghalálozott kenyérsütőt leánya vétetett ezen nyavalya gyanúja alá, kiről is az hallatszott, hogy tengeri szőlőt, epert össze éven s reá vizet később iván nyavalyája s halála ezen mértéktelenségből következett. (De az egész város lakosai mind a mai napig egészségesnek találtattak).”²⁰

A kormányosok között kiűtött betegség felől az alispán Vétsey Miklós urat, Szatmár megye főispáni hivatala helytartóját azonnal értesítette, melynek következtében a megyét Szatmár vármegyétől teljes mértékben elzárták. Az első kordont június második felében állították fel, amellyel kísérletet tettek Máramaros, Ugocsa, Bereg megye elszigetelésére. A kísérlet hasztalannak bizonyult.²¹ Az elzárás hatalmas bonyodalmat okozott, mert minden nemű kereskedelmi, gazdasági viszony megszűnt a megyék és a helységek között. Így azok normális boldogulását szinte teljes mértékben ellehetetlenítette. A járvány ideje alatt megtiltották a vásárokat és mindenféle gyülekezést, a nagyobb istentiszteleteket, a harangozást. A postán érkező leveleket átlukasztották, megfüstölték és csak azután osztották szét.

A legtöbb településen helyi lakosok nem betegedtek meg, ez pedig okot adhatott arra, hogy a blokádot feloldják. Szatmár megye első alispánja arról értesítette Ugocsa megye első alispánját, hogy a megye Egri és Sárköz helységek vidékére nevezett polgári biztosnak utasítást adott, hogy amennyiben a lakosok élelem vásárlása végett kívánják elhagyni helységüket, akkor az alispán útlevele (az alispán által kiállított igazolás, amellyel szabadon lehetett közlekedni) mellett szabadon és akadály nélkül átengedjék.²²

A betegség terjedése azonban nem mindenhol volt olyan csekély, mint pl. Tiszaújhelyben, sőt! Sokkal nagyobb bonyodalmat okozott más településen, pl. Bökény helységben, ahol is a lakosok között ütötte fel a fejét a betegség és a helységet azonnali hatállyal lezárták (június 26), amelyet M. László járási szolgabíró intézett.²³

A veszélyes járvány kiütésének oka – a bent tartózkodó polgári biztos kérdéséből megtudhatjuk – az Újlakon gyanúba keveredett kormányosokkal történt érintkezésből lehet összeköttetésben. Egy érdekes eset is történt a helységben, melyről a polgári biztos így számolt be:

„A nevezett asszony egyiknek szájából a pipát kivette és belőle a dohányt, mely asszonynak mind betegségébe, mind halála után temetésekor a lakosok közül

²⁰ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 2. lap.

²¹ *Magyarország története 1790–1848 i.m.*, 647.

²² KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 2. lap.

²³ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 3. lap.

megjelenvén a veszedelmes mirigy elterjedett, annyira hogy az ben lévő orvos táblás feljegyzése szerint kettő gyógyult meg 13 pedig meghalt a lakosok közül kik többnyire a veszedelmes nyavalyáról voltak gyanúsak.”²⁴

Az akkori helyzetről jól tájékoztat az a levél, amelyet Perényi Ugocsa megye alispánjához intézett. Ebből megtudhatjuk, hogy Tiszaújlak esetében egyetért azzal, hogy a település elzárását fel lehet oldani, természetesen minden nemű óvintézkedés fejében. Tiszaújhely esetében viszont felhívja a figyelmet, hogy a pék háza – ahol több megbetegedés is történt – és a betegségben gyanús személyek felől szoros vigyázat szükséges. A helyben lévő polgári biztos és az ott tevékenykedő orvosoknak a legnagyobb felelősségben kell eljárnia, mivel példák támasztják alá, hogy mi történik, ha az óvintézkedéseket nem végzik el kellőképpen.²⁵ Úgy látta, hogy azok a járvány által sújtott települések is (Bökény, Szászfalu, Feketeardó, Nagyszőlős) mentesek lehetnek az elzárás alól, ahol is minden óvintézkedést megtettek. Különösen felhívta a figyelmet, hogy azokat a házakat, szakaszokat, melyek környékén a betegség felütötte a fejét, szorosan el kell zárni. Ha nem volt szükséges az egész település lezárása, akkor engedélyezte, hogy csak azok a részek vagy szakaszok legyenek elzárva, amelyek veszélyeztetve vannak. Ez egy kompromisszumos megoldás volt, hogy ne bénuljon meg teljesen az élet a településen, viszont a betegség terjedésének is gátat szabjanak. Azokat a helyeket, házakat, ahol betegekre vigyázók, sírásók tartózkodtak, és azok közül akár egy is megbetegedett, akkor a rendszabások szerint kell eljárni és a tisztítást teljesítőkön ismét 20 napi elzárást kell végrehajtani. Ezeket Perényi utasításai szerint a helyben lévő biztosnak és orvosnak kell biztosítani. Felhívja a figyelmet, hogy a példák mutatják, ha nem a megfelelőképpen járnak el, akkor a betegség terjedése felerősödik. Meghagyta azt is, hogy az elzárt részek határai közötti ellátást itt is a megfelelő elővigyázatosság mellett meg kell tartani.²⁶

Rosszallását fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy nem azonnal történik meg a betegek elkülönítése az egészségesektől. Ez pedig az egyik fő oka a betegség további terjedésének. Nemtetszését fejezte ki az iránt, hogy az orvosok nem egy előre meghatározott táblázatos rendszerben teszik meg jelentésüket a betegekről. Ez nagyon jó meglátás volt a részéről, mert egy jól átlátható jelentésben könnyebb megvizsgálni a hasonlóságokat és az eltéréseket. A betegség terjedésének is könnyebb gátat szabni, ha első kézből normális információt kapnak a betegekről.

Mint láthatjuk, Perényi igen komoly hangot ütött meg a megyével, a járvány terjedésének megakadályozásában dolgozókkal és magával az alispánnal is. Ezt kellett tennie, ha valamilyen célt akart elérni az ügyben. Mindezek mellett fel is szólította az alispánt, hogy a kért intézkedéseket azonnali hatállyal tegye meg.

Az elzárásról szóló utasítások nagyon szigorú betartást követeltek meg. Minden egyes házat, ahol kolerába esett betegekkal foglalkozók, felvigyázók, ápolók, sírásók tartózkodtak és azok közül akár egy is beteg lett, azonnal karanténba kellett zárni. Tisztítást kellett végrehajtani, amit szintén szigorú rendszabályok szerint kellett elvégezni. Az elzárás nemcsak a betegekre volt érvényes, hanem azokra is, akik a tisztítást végezték. Az idő, amit elkülönítve kellett eltölteni 30 nap volt.²⁷

Máramaros vármegyében egy 1831. június 29-i küldöttségi levélre a polgári biztos Nagyszőlősről július 1-jén válaszolt, amelyből megtudhatjuk, hogy

²⁴ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 3. lap.

²⁵ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 36. lap.

²⁶ Uo.

²⁷ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 36. lap.

a betegséget kihirdették. Ha a betegségtől mentes területekről valaki be szeretett volna jutni ezekre a területekre, útlevéllal megtehetette azt, a fertőzött részekről azonban szigorúan meg volt tiltva a beutazás. A polgári biztos jelentette, hogy a különböző termelvények csak különleges alispáni engedéllyel szállíthatóak ki. Két községet említ, amelyekben a betegség felütötte a fejét. Tiszaújlakban a kormányosok közt volt fertőzött, valamint egy katona meghalt. Bökény helységben öregebb emberek haláloztak el feltűnően sokan, akik között a betegség tünetét ki lehetett mutatni.

Perényi a megyéket szorosan elzáratta egymástól. A megyék között való járást sokkal szigorúbban ellenőriztette, mint a megyén belülit. Ezt támasztja alá Újhelyi József által jegyzett levél, amelyet báró Vétsey Miklós alispáni helytartóhoz küldtek egyfajta magyarázatként a helyzet felől:

„... a két megye közgyűlésére nézve hivatalosan és sietve válaszolom, hogy a mi megyénket a Méltóságos Királyi Biztos ó nagysága rendelkezéseinek következtében zárattuk el, a Tiszán keresztül való járást legszorosabban eltiltván, csak az egy Máramarossal való Arasújfalusi utat hagytuk szabadon...”²⁸

Perényi igen elszántan és határozottan intézkedett. Döntéshozatalának fontosságát és súlyosságát mutatja az a levél, melyet egy polgári biztos írt 1831. július 5-én. Ebben tájékoztatja a királyi tanácsost egy sószállítmány ügyében. A polgári biztos kijelentette, hogy ameddig nem igazolják azt, hogy a szállítmány egészséges helyről származik, addig semmit sem tehet. Perényi ezt szigorúan meghagyta a biztosoknak. A továbbszállítás nem történhet meg, míg ezt nem igazolják, vagy pedig Perényi más utasítást nem ad. Egy Királyi Biztos utasításai ebben a helyzetben magasabb rangot képviseltek, mint akár a főispánoké.

Perényi azt tapasztalta, hogy a betegség kiütése alkalmával elmulasztották rendesen kivizsgálni, hogy honnan kapták el a betegek a betegséget. Rosszállását fejezte ki az iránt, hogy nem történik meg a betegek azonnali izolálása és ezt tartja a betegségterjedés fő okának. Ez valóban nagyon fontos lehetett a betegség terjedésében és ezt Perényi nagyszerűen észre is vette. Nemcsak úgy kapható el a betegség egy másik embertől, ha már azon látszanak a betegség tünetei. Ráadásul, ha már látszanak a tünetek és még mindig nincs elkülönítve, az súlyos hibának számít. Természetesen itt nagy problémát jelentett, hogy nem rendelkezett a megfelelő személyzettel a helyzetet kezelő szerv. Perényi kijelentésére alapozva megállapítható, hogy a betegség terjedésének minden bizonnyal ez volt a fő oka.

A Magyar Királyi Helytartó Tanácstól Perényi egy olyan utasítást kapott július 12-én, mely szerint a Tiszaújlakon kiütött járvány okait és eredetét szorosabban ki kell vizsgálni. Erről pedig jelentést kell tenni. Perényi megkérte az alispánt, hogy Tiszaújlak felszabadulásának bekövetkeztével hívjon ide egy járásbeli szolgabíró, és az ottani polgári biztos és esküdt segítségével a még elzárás alatt lévő hajósokat még szorosabban ki kell kérdezni. Erre a célra összeállított egy kérdőívet. A kikérdezések a polgári biztosok irányítása alatt folytak.²⁹

A kikérdezett 62 hajós válaszaiból sokat megtudhattak a betegség kialakulásának körülményeiről a hatóságok és maga Perényi Zsigmond királyi biztos is. A válaszok összefoglalásként vannak feljegyezve, azt nem tudhatjuk, milyen eltérések lehettek azokban.³⁰

²⁸ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 24.lap.

²⁹ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 36.lap.

³⁰ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 4.lap.

Ezek a hajósok nem láttak semmi különöset, senki sem halt meg a helységükben, ahol élnek és közöttük sem történt haláleset. Tudomásuk szerint a helységükben nem járt lengyelországi zsidó. Hallották, hogy valahol voltak ilyen emberek, de arról nem volt tudomásuk, hogy náluk jártak volna. Mivel nem jártak zsidók náluk, így nem is tudtak vásárolni tőlük semmit. Különféle dolgokat Debrecenbe vásároltak átutazásuk során. Miután három hétre eljöttek Taracközre, nem jártak haza és hozzájuk sem járt senki. Csupán az eltelt három hét után mentek élelemért. Azonban ekkor sem hallottak semmit arról, hogy jött-e a helységükbe lengyelországi zsidó vagy más idegen. Nem hallottak hirtelen halálozásokról, s közöttük sem történt hasonló, betegség sem. Azt állították, mindig vittek magukkal élelmet, s mindig főztek maguknak, nem éheztek. Nem panaszkodtak az időjárásra sem, azt mondták, hideg sem volt, egy kis eső esett, de nem volt vészes.

Saját bevallásuk szerint nem vettek fel utast, s ilyet más hajósoktól sem hallottak. Útjuk során nem ment hozzájuk idegen, megjegyzi, ezt nem is tehették volna meg, mert a kontrások nem engedik az idegeneket a sót szállítók közelébe. Egészen addig, míg a vári porondon nem kötöttek ki, nem volt köztük beteg.

Véleményük szerint említést érdemelt, hogy Csetfálván bementek meginni egy áldomást, amikor két zsidó asszonyon látták, hogy rosszul vannak. Ők távol voltak az eseménytől és később elindulva már jobban voltak ezek az asszonyok.

Élelemben elmondásuk szerint útjuk során nem volt hiány. Újlakon viszont majd két hét után kaptak élelmet, kenyeret és szalonnát. Ez alatt a két hét alatt sokat éheztek és úgy szereztek ennivalót, hogy zálogba adták dolgaikat.

A hajósok maguk sem látták át a helyzetet, nem tudták mitől történhetnek a megbetegedések. Magukról is elmondták, hogy többen folyamatosan betegek és holtak között voltak, mégsem betegedtek meg. A vári porondon egy helyiség állt rendelkezésre a betegek, egészségesek, sőt a holtak részére is. Felhozzák Sztanászkoj Iván esetét, aki miután zajlottak a megbetegedések, elvonult a közeletről a tutaján lévő kis konyhájába, mégis megbetegedett és abba bele is halt. Az éhezést sem tudták megnevezni, mint a betegség szerintük legfőbb okát, mert sokan voltak még, akik éheztek és mégsem lettek betegek.

Bevallották, hogy ittak a Tisza vizéből, de semmi rosszat nem tapasztaltak rajta. Meg kell jegyezni, az 1830-as években tiszta vízű volt a Tisza, mégis nyílt vízként bármi belekerülhetett. Tudva azt, hogy a betegségnek a fertőzött ivóvíz lehet az egyik legfőbb okozója, akár ez is okozhatta a betegség kiütését. Halat állításuk szerint nem fogyasztottak. Nincs alapunk megkérdőjelezni a hajósok állítását, mégis nehezen elképzelhető, hogy egy hajós több héten keresztül nem fogyaszt halat, amikor olyan kézenfekvő lenne.

A hajósok kikérdezéséből valószínűleg okosabb lett Perényi és a Helytartótanács is, mégis a kérdőjelek halmaza csupán szűkebb lett. A hajósok állításairól sem mondható el, hogy nem túrneik ellentmondást.

A letartóztatott kormányosok a 21 napi elzárás után követelték eltávozásukat, nem érdekelve őket semmifajta veszedelem. Újhelyi József tiszaujlaki polgári biztos kérte Ugocsa megye alispánját, hogy engedje meg ezeknek az embereknek a ruhájuk kitisztítását és bebocsátását, mivel ő értük felelősséget nem vállal.³¹

³¹ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 7. lap.

A különböző vidékek közötti ki- és bejárást leginkább a hajósok gyakorolták, ezért sok problémát jelentett ezeknek az embereknek a megengedése, már csak azért is, mert igen kemény kötésű emberek voltak és a törvény fölött érezték magukat. A helyi hatósági emberek pedig nem voltak olyan számban, hogy gond nélkül elbánhattak volna velük. Gyakran a hajósok jó akaratán múlt, hogy betartották-e a törvényt vagy nem.

A beérkező hajósokat megvizsgálták orvosok, és csak miután egészségesnek találták őket, azután kaptak bebocsátást. Ez is csak felsőbb utasításra történhetett meg, addig őrizet alatt tartották őket.³²

A hajósok elzárását a hatóságok igen komolyan vették. Gyakran előfordult, hogy a megítélt 21 napon túl is fogva tartották az elzárt embereket. Tiszaújlakon 1831. július 23-án az alispánhoz fordulnak olyan kéréssel, hogy engedjék őket szabadon, mivel a meghatározott napokat már letöltötték. Panaszuk volt afelől, hogy már elfogyott a pénzük. A ruháik is leszakadtak róluk, mivel nem hoztak magukkal, nem gondolták, hogy elzárás alá fognak kerülni. Az otthoni munkájukat sem tudják végezni, miközben egészségesen fogva tartják őket. Attól is tartottak (joggal), hogy pontosan az elzárás amiatt fognak megbetegedni (ha nem is kolerába), mivel semmit nem csinálhattak, az élelmük is nagyon kevés volt és igen csak legyengültek erőnlétileg.³³

Ugyancsak e hajósok ügyében intézett levelet az alispánhoz Újhelyi József polgári biztos. A hajósok mellé áll és ő is kéri a szabadon engedésüket. Kérelmét azzal indokolta, hogy az ellátásukat a kamarának kell állnia, amelynek folytatása már a lehetetlenség határát súrolta. A sürgősséget érzékelhetjük a levél hangvitelében.³⁴

A hatóságok az információ szűkében voltak. Azzal pedig nemcsak a hajósok szolgálhattak, ezért az egyszerű lakosokhoz is kérdőpontokat intéztek: „Mit tapasztalt arról, akik a Tisza parton történt letartóztatások, vagy pedig a veszteglő házakba történő bezárások ideje alatt megbetegedtek, meghaltak, vagy meggyógyultak? Mit tud a tanú arról, hogy miként kaphatta el a betegséget Don Miguel katona? Kapcsolatba került-e a kormányosokkal, vagy járt-e abban a házban, ahol a beteg kormányosokat bezárták? Mit tud a tanú arról, hogy a tiszaujlaki pék legény, az asszony és a szolgáló miként kaphatta el a ragadós „nyavalyát”; Utoljára, mondjon el mindent a tanú, amit csak tud a betegségről, vagy látott, vagy hallott.”³⁵

Ezek a kérdőpontok is sejtetik valamelyest, hogy a betegség teljesen ismeretlen volt. Kijelenthetjük, hogy maga Perényi Zsigmond sem tudta pontosan, mivel áll szemben. Annyi volt biztos, hogy egy betegség, amely halálos kimenetelű és gyorsan terjed. A kérdőpontokból látszik, hogy azt sem tudták, milyen módon fertőződhet meg valaki. Ezért tűnt ésszerűnek, hogy lezárták a határokat, és ésszerűtlenségnek, amikor később feloldották azt.

Igazán nem tudták, hogy mit lehetne tenni a betegség ellen direkt módon. Az intézkedések nagyrészt a megelőzésekre összpontosultak. Az orvosoknak adott utasításban felhívják a figyelmet, hogy a legnagyobb felelősséggel járjanak el a kolerajárvány által veszélyeztetett területeken. Az utasításokat – hogy mire kell különösképpen figyelni – külön pontokba szedték.³⁶

³² KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 18.lap.

³³ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 40.lap.

³⁴ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 45.lap.

³⁵ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 4.lap.

³⁶ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 10.lap.

A helyszínen a betegekkel és a halottakkal való bánásmódot, eljárást a következő utasítások szerint kellett végrehajtani:

Különösen kellett figyelni arra, hogy a kolerás helyen az elzárás alá kerültek legyen hová menniük és a házát, amelyben lakott, be kellett zárni. Aki a betegség alá került, annak azonnal kórházba kellett mennie, jobban mondva kórházba kellett vinni, annak aki ezért felelős volt. A beteggel akár életében, akár halála után aki kapcsolatba került, szintén elzárás alá kell venni. A betegek mellé betegápolókat rendeltek, valamint sírásókat is fogadtak. A kiürített házak tisztításának polgári biztos vigyázata alatt kellett történnie, mely tisztítást végző személyeknek bővebb felvilágosítást a helyszínen lévő gyógyszerész adott. A halottakat egy pár órával haláluk után el kellett temetni, ezt is a megadott instrukciók szerint. A mész helyett, klórmeszet kellett használni. A halottat még külön temetőbe is vitték, és itt egy halottra egy fél fontnyi meszet szórtak.³⁷

Ezekből az utasításokból is szintén kitűnik, hogy mindenfajta megelőző, mondhatni rutin eljárások mellett nagyon sok kérdés merült fel a betegséggel kapcsolatban. Az orvosok gyakorlatilag a legtöbb esetben a tüneteket kezelték. Az orvostudomány ekkor még nem ismerte a betegség kórokozó baktériumát, így a megfelelő gyógymódok sem voltak ismeretesek. A kórokozót, a koleravibriót csak 1884-ben fedezte fel Koch. A koleravibriók az ürülék útján, igen változatos módokon terjednek. Leggyakrabban a víz segíti elő terjedését. A kórokozónak a fertőzött táplálékkal vagy itallal a bélbe jutása okozhatja a betegséget.³⁸

A bizottság a járvány által fertőzöttek házát kiürítette és lezáratta, s csak hosszú idő múlva – rúddal betörték az ablakait és csak 24 óra szellőztetés után – lehetett kinyitni. A házak a kitisztítás közepette gyakran megsérültek, amelyekbe visszaköltözni rögtön nem lehetett. A házak rendbehozatalát felbérelt munkások végezték, napi 30-40 forintért (krajcárért).³⁹

A járvány idején hozott intézkedések oly mértékben kihatottak a népesség életére, hogy azok adóikat sem tudták fizetni. Ennél még fontosabb azonban, hogy sok helyen az élelmezéssel is gondok adódtak. A hatóságok részéről gyakran tartózkodtak rendfenntartó erők a különböző helységeekben, amelyet a helybéli lakosoknak kellett ellátniuk.⁴⁰

Ugyan – szerencséjére a lakosságnak – nem télen ütötte fel a fejét a betegség, de tüzelőfa-ellátással is problémák adódtak, ugyancsak a lezárások miatt.⁴¹

A helységekre kirendelt polgári biztosoknak nem volt könnyű a feladata. A települések közötti átjárás tiltása, és az adminisztrációs munka sok energiát és időt igényelt. Gyakran előfordult, hogy nem tudták ellátni feladatukat. Így történt például a péterfalvai polgári biztossal, Papp Károllyal, aki a kötelességeit nem tudta hátramaradás nélkül teljesíteni, és mellé ki kellett rendelni egy segédet, aki a strázsákra (őrökre) fog felügyelni.⁴²

A lakosság körében nem egyszer akadtak olyan emberek, akik elégedetlenkedésüket fejezték ki a hatóságok tevékenysége felől. Tiszaújlakon egy Szilágyi József nevű nemes ember azzal vádolta a hatóságokat és az itt tevékenykedő orvost, hogy beeresztik a városba azokat az embereket, akik bár nem betegek, de a betegséget hordozhatják és így veszélynek teszik ki a lakosokat. Utólag nem

³⁷ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 10. lap.

³⁸ TILKOVSKY LÓRÁNT: i.m 51.

³⁹ KTÁL: F. 60, Op. 4., od.zb. 698., 1. lap.

⁴⁰ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.547., 1. lap.

⁴¹ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 33. lap.

⁴² KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 21. lap.

tudhatjuk, mennyire volt ez a vád megalapozott, de annyi bizonyos, hogy ezt nem engedhették meg, mert akkor káosz üthetett volna ki. A rendet fenn kellett tartani, ezért a helyi orvos és a főhadnagy úgy döntöttek, hogy ezt a nemes embert megverettetik. Ez is bizonyítja, hogy igencsak problémás volt ebben az időszakban a rend felügyelete.⁴³

Június 28-án Újhelyi József, tiszaujlaki polgári biztos már úgy tájékoztat, hogy egy ember se betegedett meg azon napon, és a betegek közül sem halt meg egy sem.⁴⁴ Úgy tűnt, a betegség visszavonulóban van.

Az elkerített területek határszéleinél problémát jelentett a fontos levélküldemények átadása is. Mivel nem lehetett egyik területről a másikra egyszerűen átmenni, ezért a határoknál külön levélvivők álltak, akik átvették a leveleket és továbbították azokat. Azért is volt ez fontos, mivel a polgári biztosok, orvosok így tettek jelentéseket a lezárt területek helyzetéről. Így értesült Perényi Zsigmond is többek között az éppen aktuális eseményekről, az elzárt területeken uralkodó helyzetről. Ha ez nem működött gondmentesen, nem reagálhatták le az eseményeket megfelelőképpen, s a veszély még nagyobbá válhatott.⁴⁵

Előfordult, hogy maga a település, vagy annak nevében főszolgabírója vagy polgári biztosa kérte a helység elzárását. Hasonlóképpen tett Farkas György július 25-én. Az alispán úrnak tett jelentésében megemlíti, hogy a kolerában meghalt betegeket az orvosi utasítás szerint temették el, kettő beteg maradt. Kérte az alispán urat, hogy parancsolatával a járvány által súlytott Péterfalvától Tivadarfalvát zárassa el, hogy a fertőzés tovább ne terjedjen.⁴⁶

Perényi igen elszántan és határozottan intézkedett a járvány megállítása érdekében. Az életnek azonban tovább kellett mennie és ennek megszervezése jelentette a legnagyobb munkát a megyék vezetése és Perényi Zsigmond királyi biztos számára is. A só nagyon fontos gazdasági szerepet töltött be ebben az időben. A kitermelését még helyben el lehetett végezni, de a határlezárással miatt a szállítása már nagy problémát jelentett. Ezt a problémát muszáj volt megoldani valahogy, ha tetszett, ha nem. A sószállítmányok útjába még a kolerajárvány sem tudott akadályt gördíteni. Perényi a kiküldöttségnek ad utasítást a felől, hogy a sóvágóknak (a só kitermelésével foglalkozó emberek) Husztról szekereken Nagyszőlősig, majd onnan gyalog Mátyfalvára kell menniük. Másnap Nagyszőlősről szekereken kenyeret szállítsanak Mátyfalváról – Oroszin és Benén keresztül – Muzsalyig, onnan pedig a további rendeltetések helyére. Felhívja a kiküldöttség figyelmét a sószállítmány felvigyázatára és a 96 főből álló sóvágók ellátására élelemmel. Bereg megye kiküldöttségének azonnal tudósítást kellett adni, amint megérkeztek a sóvágók Mátyfalvára.⁴⁷

Perényi különösen felhívta a figyelmet, hogy a fent említett rendszabályokat teljes mértékben és pontos eljárással be kell tartani, hogy a betegség ne terjedhessen tovább. A gabonaellátás kérdésében egy nagyon okos döntést hozott. Addig, míg az aratás elérkezik, a megrendelt 1000 köböl gabonát Markotsán bíró úr által vétették meg Szatmár megyétől. Ebből a mennyiségből 400 köbölt a bezárt területekre kellett vinni, a többi pedig Nagyszőlőson heti vásárt tartva, meghatározott áron kellett áruba bocsátani. Ez azért volt fontos, hogy ne kezdjenek üzérkedni az élelemmel ilyen megszorult helyzetben, mivel előfordulhatott volna, hogy valaki

⁴³ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 19. lap.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 27. lap.

⁴⁶ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 42. lap.

⁴⁷ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 53. lap.

felvásárolja az egészset és magas áron adja majd el az éhező lakosságnak. Ennek a lebonyolítására és ellenőrzésére egy hozzáértő tisztet kellett állítani, amelynek a kinevezésével a kiküldöttséget bízta meg.⁴⁸

A határlezárások sokszor nagy bonyodalmat okoztak, mivel ezek a határok nem követték a megyék, falvak, birtokok határát. Ezért előfordult, hogy lakosság közül sokan el lettek rekesztve a saját földjüktől, ezzel ellehetetlenülve a megélhetésben. Az elzárások nem tettek különbséget nemes és egyszerű emberek között sem. Ilyenkor panasszal éltek a kárt szenvedett emberek. Hol jóváhagyták panaszaikat, hol pedig nem.

Gyakran előfordult a határlezárások megsértése. A lakosok néha önhatalmúlag jártak egyik településről a másikba. Egy ilyen esetről tesz említést egy jelentés Perényi Bertalannak, Ugocsa megye alispánjának egy Túr Terebesi lakosról, aki oda-vissza szökdösött Túr Terebes és Bökény között.⁴⁹ Hasonló eseteket jelentettek Péterfalva, Gyula és Szászfalu helységekből is.⁵⁰

Tiszaújlakon bezárt házak feloldásának az utolsó halálesettől számított (július 12) határideje lejárt. Újhelyi József polgári biztos kérte az alispántól a felszabadítás engedélyezését. Hasonlóképpen járt el a sírásók dolgában is, akik már hosszú ideje nem temettek kolerában elhunytat, így őket szabadon eresztették, béreiket megtett munkájukért meg kellett, hogy kapják.⁵¹ A házak feloldási jóváhagyásának kritériuma a tökéletes kitisztítás volt.⁵²

A betegeket el kellett különíteni és meg kellett oldani az ellátásukat, a rájuk való ügyelést. Ezt egy orvos nem tudta végrehajtani, ezért sokszor jól jött, amikor önként ajánlkoztak fel ilyen nemes munkára. Ezek az orvosok és betegápolók nagyon nehéz körülmények között dolgoztak. Sokszor nem volt gyógyszerük, kifogytak a különböző kellékekből. Ezek pótlása nagy gondot okozott, közel sem ment gördülékenyen. Mindezek mellett az orvosoknak állandó jelleggel jelentést is kellett adniuk, amelyhez gyakran még a papír sem volt beszerezhető.

A betegség terjedésében fontos szerepet szántak az azonnali izolációnak. Amint kiderült valakiről, hogy beteg, azonnal megvizsgálták és elzárták a vele közvetlen kapcsolatba álló embereket is. A legtöbb ember napi munkájából tartotta el magát és családját. Ezek után azonban már nem dolgozhattak, így az élelemmel való ellátásuk nagy problémát jelentett a polgári biztosoknak. Ez általános jelenség volt, helyben legtöbbször nem is tudták megoldani. Így rendszeresen az alispán, vagy maga Perényi Zsigmond utasítását kérve és kapva jártak el. Ha helyben nem volt megoldható, akkor állami pénzen vették leginkább valamely más megyétől az élelmiszert, amely kevésbé, vagy pedig egyáltalán nem állt a járvány fenyegetése alatt és gazdaságilag is jobb helyzetben volt.⁵³

Augusztusban már enyhülőben volt a betegség terjedése. Perényi azonban Máramarosszigetről írt levelében még arról ad tudomást Ugocsa megyének, hogy Szatmár megyében terjed a betegség. A Pest megyéből Ugocsába rendelt orvosok közül át kellett helyezni egy-két orvost és sebészt Szatmár megyébe. Döntését azzal indokolta, hogy egyenlőtlenül vannak elosztva az orvosok a lakosság és a betegek számának arányához viszonyítva.⁵⁴

⁴⁸ U.o.

⁴⁹ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 71. lap.

⁵⁰ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 72–73. lap.

⁵¹ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 74. lap.

⁵² KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 75. lap.

⁵³ KTÁL: F. 60, Op. 2., od.zb.549., 104. lap.

⁵⁴ KTÁL: F. 674, Op. 6., od.zb.771., 1. lap.